

**Небојша Владисављевић,
Антибироократска револуција,
Архипелаг, Београд, 2020, 297 стр.**

Масовни протести у другој половини осамдесетих година прошлог века представљали су један од најважнијих сегмената политичког живота тих година у Југославији. Интензивирање ових скупова са националним и социјалним предзнаком током 1988. године довешће до веће политичке кризе и значајних политичких промена. Ови догађаји су познати под називом Антибироократска револуција. Монографија политиколога и професора на Факултету политичких наука др Небојше Владисављевића настоји да објасни историјат ове политичке кризе, њене узроке, као и бројне дилеме и контроверзе везане за ове догађаје.

Монографија је оригинално настала на енглеском језику 2008. године под називом *Serbia's Antibureaucratic Revolution: Milošević, the Fall of Communism and National Mobilization* издању Palgrave Macmillan. Аутор је са Горданом Ристић превео ово издање и

2020. године је званично објављена *Антибироократска револуција*. Књига се састоји од увода и 7 поглавља, а на крају је наведен индекс појмова, као и кратка биографија аутора. У уводном делу *Увод у антибироократску револуцију* (7-39) аутор, пре свега, анализира тумачења мобилизације становништва, као и њене узроке. Поставља питања предрасуда везаних за позадину ових догађаја. Дали је иза ових протеста на простору Социјалистичке Републике Србије, аутономних покрајина Војводине и Косова и Метохије и Социјалистичке Републике Црне Горе стајало српско руководство на чијем је челу био Слободан Милошевић који је те протесте касније подржао? Дали су пресудну улогу одиграли интелектуалци – дисиденти или је овај народни бунт био аутентичан и спонтан? Та питања, као и природа грађанских иницијатива чиниће окосницу ове научне анализе. Уводни део садржи и објашњење важних појмова који сачињавају овај рад,

методологију истраживања и изворе који су коришћени. На крају је приказан садржај монографије.

Прво поглавље под насловом *Југословенски несвакидашњи ауторитаризам* (41-70) представља преглед еволуције политичког система у социјалистичкој Југославији након 1945. године, па све до осамдесетих година. Систем је био оличен у доминацији једне партије, федерацији народних, а касније социјалистичких република и постепеној либерализацији након 1948. године и сукоба са Совјетским Савезом. Либерализација политичког и друштвеног живота и унутарпартијски сукоби између централиста и либерала обележили су шездесете године. Уставом из 1974. године држава је додатно децентрализована, чиме су федералне јединице добиле већу самосталност у одлучивању у односу на савезне институције. Политичка и економска криза током осамдесетих проузроковаће рађање новог политичког ауторитаризма.

У другом поглављу под насловом *Успон Милошевића* (75-106) анализирају се велике промене у владајућој партији након смрти Јосипа Броза Тита као неприкосновеног вође 1980. године. Долази до смене политичких генерација и појаве нових

функционера на важна места у партији. Аутор описује развој политичке каријере Слободана Милошевића који долази на чело Централног комитета Савеза комуниста Србије 1986. године. Заслуге за овај вртоглави успон највише припадају Милошевићевом пријатељу Ивану Стамболићу, чији је напредак на политичкој лествици такође био приметан. Септембра 1987. године, на чувеној Осмој седници, Милошевић је успео да оствари највећи утицај у политичком животу СР Србије. Након тога додавањем председник државног Председништва Иван Стамболић губи политичку моћ и повлачи се са те функције. У овом поглављу истакнута је и активност новог партијског вође у односу на кризу на Косову и Метохији и направљена је компарација у односу на активности претходних истакнутих функционера.

Треће поглавље – *Стварање српског покрета на Косову* (111-146) говори о историјату односа српског и албанског народа. Промена сразмера у броју становника била је најприметнија током 20. века. Српски покрет са Косова настао је у Косову Пољу, предграђу Приштине, петицијом више истакнутих активиста као одговор на албанске протесте из 1981. године и насиље Албана-

ца над српским становништвом. Протести су се ширили наредних година. Демонстранти су долазили и у Београд како би исказали незадовољство испред Савезне скупштине. Веза са интелектуалцима – дисидентима је постојала, пре свега са Добрицом Ћосићем који је њихове захтеве подржао и предложио им како даље да наставе своју борбу, али није стајао иза протеста. Милошевић се, априла 1987. године, појавио у Косову Пољу настојећи да ову кризу институционализује.

У четвртом поглављу под насловом *Југословенска политичка класа и протести лета 1988.* (153-197) приказани су протести индустријских радника од маја до јула 1988. године. Феномен ових протеста био је недостатак политичке и физичке репресије над побуњеницима. Аутор објашњава да репресија није смела да буде употребљавана против владајуће класе, како су они перципирали радничку класу, а такође и чињеницом да је у владајућој партији сменом генерација дошло до постепене либерализације. Протести Срба са Косова су се наставили и проширили на централну Србију, али и на Војводину. Демонстрације индустријских радника почеле су штрајковима у предузећима да би касније прерасле у протесте испред Савезне скупштине.

Пето поглавље које носи наслов *Антибирокуратска револуција и њени непријатељи* (201-242) прати однос Слободана Милошевића према протестима. Милошевић је демонстранте подржао, али аутор сматра да није стајао иза њих пошто, на основу више извора и сведочења, закључује да њима није могао да координира и смири их када је то од њега тражено. Протести су тада били усмерени против покрајинских руководстава, што је Милошевићу одговарало, јер је желео да централизује Србију у којој су аутономне покрајине Уставом из 1974. године добиле сличне ингеренције као републике. Јогурт револуцијом у Новом Саду, 4. и 5. октобра 1988, пало је војвођанско руководство, док је услед протеста у Црној Гори, у октобру 1988. и јануару 1989. године, иста судбина задешила и црногорско руководство.

Поглавље *Протести Албанаца и сукоб Србије и Словеније* (201-242) говори о новим конфронтацијама на националном нивоу које се рађају крајем 1988. и почетком 1989. године. Наиме, протести Срба са Косова изазвали су албанске протесте на овој територији, што је проузроковало нову политичку кризу. Намера Слободана Милошевића била је да оствари већи утицај на по-

крајинско руководство на Косову и Метохији. Демонстрације су почеле у новембру 1988. године, а покренули су их албански рудари Старог трга који су тражили да Азем Власи и Каћуша Јашари остану у покрајинском руководству. Протести нису подржани ни на савезном ни на републичком нивоу, али су настављени и у фебруару 1989. када је захтевано да ново покрајинско руководство Косова поднесе оставку и да им се обрате председник ЦК СКЈ Стипе Шувар и Слободан Милошевић. Поменути период био је обележен и сукобом Србије и Словеније која се није слагала са политиком републичке власти у Београду према протестима у Војводини, на Косову и у Црној Гори. На демонстрацијама у Љубљани, које су биле усмерене против српског руководства, говорио је шеф републичког руководства Милан Кучан, док су се у Београду одржавале демонстрације против власти у Словенији на којима се оглашавао Слободан Милошевић.

У последњем поглављу под насловом *Антибирократска револуција, пад социјализма и распад Југославије* (265-280) аутор настоји да оповргне бројне стереотипе везане за узроке и позадину протеста о којима је писано. Овај народни бунт је упоређен са тадашњим тенденцијама у Ис-

точној Европи која је почела да се либерализује на штету доминације комунистичких партија које су полако губиле моћ. С друге стране, демонстрације током Антибирократске револуције нису биле усмерене против саме партије и није довођена у питање њена доминација, имајући у виду да су демонстранти свих поменутих друштвених група које су партиципирале у овим догађајима носили слике Јосипа Броза Тита и заставе социјалистичке Југославије, што наводи на закључак да питање постојећег поретка није постављано већ су тражене искључиво персоналне промене.

Аутор је током свог истраживања интервјуисао бројне актере наведених догађаја, са свих страна политичког спектра. Такође, користио је штампу као важан извор и понека архивска документа до којих је било могуће доћи, имајући у виду мању временску дистанцу у односу на догађаје.

Научна монографија Небојше Владисављевића пружа значајан увид у узроке и историјат политичких померања у другој половини осамдесетих година. Резултат ове научне анализе биће користан будућим истраживањима историчара будући да је са протоком времена све већи опус изворне грађе доступан истраживачима.

Милош Јовановић